

Bernardo Riego

PERE MATA DIFUSO DE LA INVENCIÓ FOTOGRAFICA

EN ELS ORÍGENS DE L'ESTAT LLIBERAL

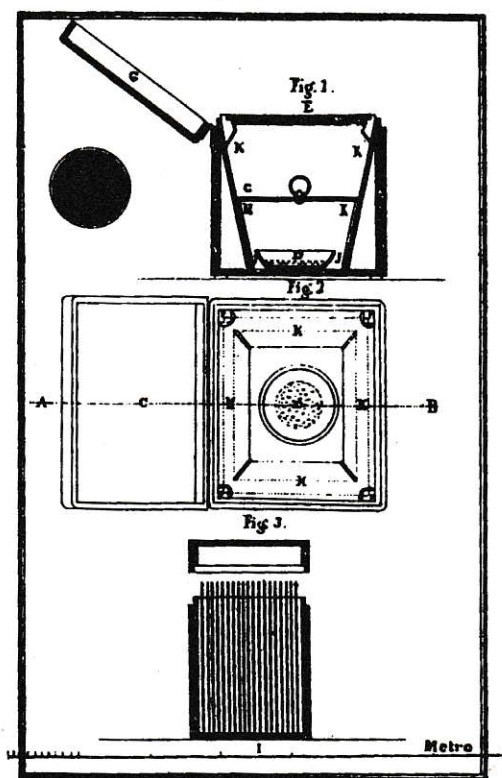

El decisiu paper jugat per Catalunya en la primera recepció i difusió del daguerreotip a Espanya ha estat constantment posat de manifest per diversos autors que s'han ocupat de la història de la fotografia. L'acte públic organitzat per l'Acadèmia de Ciències Naturals i Arts de Barcelona per mostrar el nou invent, que com es sabut va tenir lloc el 10 de novembre de 1839, per iniciativa d'un grup selecte de científics catalans entre els quals va destacar Pere Felip Monlau, fou una intervenció sense apenes precedents en els models internacionals de difusió de la nova tecnologia, i l'esforç per acostar la cultura científica a la ciutadania ha cridat l'atenció dels historiadors. L'experiència barcelonesa és una de les escasses cites històriques dedicades a Espanya existents en els treballs internacionals sobre fotografia.¹

Tota la parafernàlia de la presentació pública, amb banda de música inclosa, tenen un significat que va més enllà de l'anècdota en la que ha quedat aquella singular iniciativa. Les actes de l'Acadèmia de ciències de Barcelona que recolliren aquesta sessió pública i un extens goteig d'intervencions menys conegudes des de que Monlau envià l'informe des de París el 24 de febrer de 1839, posen de manifest que la difusió catalana de la invenció de la fotografia s'emmarca dins d'un projecte que va més enllà la fascinació tecnològica per un nou dispositiu de captació d'imatges automàtiques. Sota aquesta primera intencionalitat s'amaga una estratègia de molta més volada, com es la defensa oberta de la ciència liberal en oposició als obsolets models de coneixement basats en la escolàstica que, sorprenentment, i per les convulsions amb les que va néixer el liberalisme espanyol, encara es mantenia en alguns àmbits acadèmics de la universitat de llavors. El paper davant la invenció de la fotografia de personalitats com Pere Felip Monlau, Joan Maria Pou i Camps, Joaquim Hisern i

Molleras, Josep Camps i Camps, Marià de la Paz Graells i Pere Mata, del qual ens ocuparem principalment en aquest breu article, entre d'altres prominents científics catalans del segle XIX, que en la major part dels casos, en 1839 estaven començant la seva carrera professional i acadèmica, només pot entendre's adequadament si comprenem el context polític en el que es desenvoluparen els fets i el significat progressista i liberal que suposava la invenció de la fotografia als ulls d'alguns d'aquests joves investigadors. Un d'ells fou Pere Mata i Fontanet, nascut a Reus el 1810, i que després de fer els seus primers estudis a Tarragona, cursà la seva formació superior de medicina a Barcelona. Pere Mata va ser l'introduïdor a Espanya de la medicina legal, ocupà càrrecs destacats en l'administració educativa nacional, i entre les seves moltes activitats, va ser l'autor de la segona traducció espanyola del llibre publicat a París per Daguerre. Aquesta obra ha estat recentment publicada en edició facsimilar,² i en ella es mostren de mode diàfan, les motivacions polítiques del Dr. Pere Mata, un progressista liberal, adscrit en la seva joventut l'utopisme santsimonià, les idees del qual eren difoses pel periòdic *El Vapor* i que, tal com ha assenyalat l'historiador Jordi Maluquer de Motes,³ el Dr. Mata tenia al 1839 una visió catalanista de l'acció política en contrast amb d'altres correligionaris com Monlau, que entenien l'acció política progressista des d'una visió més universalista i basada en els béns que el progrés material i els avenços del coneixement científic reportarien a la societat del seu temps. La vinculació de Pere Mata amb la invenció de la fotografia es fruit d'una casualitat: el seu exili forçat a París que el va posar en contacte amb la passió que estava despertant a la capital francesa un nou dispositiu tècnic que tots considaven com l'artífex d'un nova era en la història de la representació gràfica.⁴

Lámina, 2.

XIII.- Lámina segunda de la traducción del Dr. Pedro Mata. El grabado se refiere a la ioduración de la placa daguerrotípica.

Pere Mata i la segona traducció espanyola del llibre publicat per Daguerre amb els detalls del primer sistema fotogràfic

A l'igual que a la resta d'Europa, el llibre que contenia els detalls de la invenció de Daguerre, que va aparèixer a París el 20 d'agost de 1839, fou publicat immediatament a Espanya on es van fer tres traduccions. La primera, al mes de setembre a càrrec d'Eugenio de Ochoa; la segona, la qual ocuparà tot seguit la nostra atenció, de Pere Mata es va anunciar al *Diari de Barcelona* el 27 de novembre d'aquell mateix any; i la tercera, obra també de dos científics catalans, Joaquim Hisern i Molleras i Joan Maria Pou i Camps, apareixerà el gener 1840 aportant una sèrie d'innovacions de rang internacional. El fet que s'editessin tres edicions d'aquest llibre està en consonància amb la dinàmica del moment ja que per les mateixes dates a França s'editaren sis traduccions, nou a Alemanya, tres a Anglaterra i a Itàlia, i inclús dues a Polònia. El llibre, compendi de processos tècnics, història de la invenció de la fotografia, i resum del procés legislatiu pel qual França va oferir al món la nova forma de captar imatges, fou objecte d'una inusitada atracció.

Les motivacions, explicitades pel Dr. Mata, per difondre la invenció de la fotografia a partir de la traducció de l'obra de Daguerre, ens

situen en un dels eixos sobre els que es va sustentar l'interès de la invenció a Espanya en els primers temps. La vinculació liberal i progressista del nou dispositiu tècnic per la figura predominant en tot el procés de difusió del diputat i acadèmic François Arago. I el contrast entre dificultats polítiques i socials a Espanya derivades de la guerra civil entre isabelins i carlins, o el que és el mateix, entre els defensors del liberalisme i els de l'absolutisme, que impediè a l'Estat un desenvolupament d'acord amb el que s'estava produint a Europa.

A diferència de Monlau, que va saber nadar i guardar la roba amb més habilitat que el seu amic Pere Mata, aquest ben aviat es va veure implicat en problemes derivats de la seva ideologia política exaltada. Contratemps que comportaren exilis i empresonaments entre 1836 i 1838. De fet, el 1836 va ser empresonat amb Ramon Xaudaró, que va ser comenat a mort. El 1838, novament empresonat a Tarragona amb un altre dels seus companys, Soriguera; aquest darrer more tràgicament i Mata es desterrat. Aquesta és la raó per la qual Pere Mata es troba a París el 1839 quan apareix l'invent de la fotografia. Tota la ideologia política que ell i altres com ell havien defensat fins llavors fracassà en l'intent de convertir-se en una alternativa de poder. Després de l'arribada a la Regència del general Espartero, Mata pot retornar a Catalunya, i el 1840 torna a Barcelona. Pere Mata segueix vinculat al progressisme, i torna amb energies renovades que intensificaran la seva activitat en tots els ordres. Dóna classes a Barcelona d'una nova especialitat que ha après a França, *La Mnemonica* o art d'ajudar la memòria.⁵ El 1841 és escollit alcalde de Reus. El 1842 es converteix en el redactor en cap del diari progressista *El Constitucional*. A partir del 1843 la seva carrera professional dóna un nou gir a l'obtenir la càtedra a Madrid de medicina Legal i Toxicologia, especialitat que ell va introduir a Espanya després d'aprendre-la a París en els seus anys d'exili amb el metge d'origen mahonès i degà de la Facultat de Medicina de la capital francesa, Mateu Orgila (1787-1853) creador d'aquesta disciplina experimental. L'historiador José María Piñero ha assenyalat que Pere Mata va ser un dels introductors del positivisme en les ciències mèdiques,⁶ i el 1843, el mateix any que va aconseguir la seva càtedra a Madrid, és l'artífex d'una important reforma educativa en els estudis mèdics.⁷ Medicina, educació, defensa de les idees positivistes en medicina davant d'altres doctrines filosòfiques en les ciències mèdiques però mancades d'aspectes empírics, i la publicació d'algunes novel·les, van centrar els seus interessos fins a la seva mort el 1877. El Dr. Pere Mata va arribar a ocupar el càrrec de rector de la Universitat Central de Madrid a més d'altres càrrecs polítics importants.⁸

Però centrem-nos novament en la invenció de la fotografia. La traducció que el Dr. Pere Mata fa, i tal i com ja hem assenyalat anteriorment, és la segona apareguda a Espanya. Té interès més que pel fet en si mateix de la publicació, en la que a l'igual que la d'Eugenio de Ochoa sembla no tenir un interès directe per la pràctica del daguerreotip, sinó en el fet que així apareixen justificats els avantatges de la societat liberal i progressista. El valor d'aquest llibre resideix en què amb l'escusa de la seva traducció, Mata fa un apassionat discurs en el qual apareixen de nou les idees de progrés, i manifesta la seva admiració per França; a la vegada que es un cant optimista de les possibilitats d'un país com Espanya. Invents com el daguerreotip només són possibles en societats progressistes que viuen en pau i en llibertat. L'inici del pròleg no pot ser més explícit, definint una de les obsessions més comuns del moment, la necessitat que s'acabi la guerra civil i que l'Estat connecti amb la realitat del nou món que s'està creant:

Quando se prepara España a satisfacer la más imperiosa de sus necesidades y a recobrar el mayor de sus tesoros la paz no seá sin duda fuera de su propósito tratar la generalización entre nosotros, del asombroso descubrimiento, con que el célebre pintor i autor del malogrado Diorama, Daguerre, acaba de admirar la Francia y con ella a todas las naciones del mundo civilizado. Cierta que nos sería mucho más grato presentar a nuestros compatriotas el aparato y descripción de una invención original, para reflejar sobre ellos la parte de gloria que nos cupiese, al propio tiempo que los procurásemos la utilidad de aquella; mas no les es dado a los hijos de una pobre nación trabajada, más de un tercio de siglo, por toda suerte de contratiempos, rivalizar en invenciones y descubrimientos, con los hijos de los pueblos, que, al abrigo de la paz y de una constitución política progresista, marcha a la cabeza de las ciencias, de la industria y de las artes: Día llegará, y no está lejano, en que, libre de sus enormes trabas, España levantará su vuelo por tanto tiempo abatido, y recorrerá la rueda del progreso en todos los ramos, sin ir com hasta ahora, a remolque de Francia e Inglaterra. Pero entretanto que nos lisonjemos de tan alagueño porvenir, no nos desdeñemos de aprovechar los adelantos de nuestros vecinos y aliados y de participar ya que no de su gloria, de la utilidad de sus inventos.

Pere Mata confesa en el seu pròleg que el que també l'ha motivat a publicar la traducció del llibre de Daguerre, ha estat la impressió que li ha provocat l'aparició a París de l'invent de la fotografia de la qual ha estat espectador:

Testigo de la grande agitación que ha producido en el mundo artístico y científico de París la realización satisfactoria de cuanto había anunciado Daguerre y profundamente asombrados de los dibujos obtenidos por medio del aparato de su invención, que hemos visto en más de cien tiendas parisienses, no hemos podido resistir al

XII.- Portada de la segunda traducción española del libro de Daguerre obra del Dr. Pedro Mata.

deseo de contribuir con este humilde trabajo a la vulgarización de unos procederes que nos ha de reportar inmensísimas ventajas.

El seu llibre no va ser estrictament una traducció literal, tal i com van fer d'altres traductors; el Dr. Mata va resumir tota la part legislativa així com l'informe d'Arago. Pel contrari el curt informe a la Cámara de los Pares que va llegir Gay Lussac el publicà complet; al final del seu pròleg a mode d'actualització ja havia advertit que s'estaven intentant donar explicacions al *sorprenent fenomen de la fotografia*, però la manca d'interès pel tema concret l'evidencia la forma com dóna l'explicació respecte a un comitè creat en l'Acadèmia de Ciències parisina per explicar la formació de la imatge daguerreotípica:

Donne, Relouse, [es refereix a Rereborus] Dumas, etc. han emitido sus dictámenes; armados del microscopio, el uno nos da una idea de la textura de la lámina; el otro, otra: este cree que la electricidad juega algún papel en el fenómeno; aquel cree que no; de todo lo cual resulta que por ahora no se sabe nada de positivo sobre lo que se pasa en esta asombrosa operación. Echemos mano entretanto del efecto, un día si Dios quiere, nos explicaremos sus causas.

El llibre del Dr. Pere Mata conté de la mateixa manera les sis conegudes làmines amb les posteriors explicacions, i tot el resum legislatiu fa que el seu contingut quedi reduït a cinquanta pàgines. En un dels gravats apareix l'escala mètrica que encara no estava en ús a l'Estat espanyol, per la qual cosa calia convertir les mesures a peus castellans o polzades. Precisament en un document que es conserva

en l'Acadèmia de Ciències de Barcelona, d'abril de 1841 *La Société General des Naufrages* instarà a l'Acadèmia a proposar al govern espanyol l'adopció del sistema mètric decimal,⁹ que es farà efectivament el 1849, malgrat que encara es donarà un ampli termini per a la seva implantació real i el seu ensenyament a les escoles.

La traducció de Pere Mata es va anunciar entre línies i gairebé clandestinament al *Diari de Barcelona*. Mata era en aquells moments un proscrit i es va fer el possible per a que el seu nom passés desapercebut. És segur que la traducció de Mata la va portar Monlau a Barcelona des de París i a ella es refereix, sense anomenar l'autor, el diari progressista *El Constitucional*¹⁰ quan descriu l'experiència pública barcelonina del 10 de novembre.

Després de la publicació en forma de llibre, una part de la traducció de l'obra de Pere Mata, la referida estrictament al procés tècnic, apareixerà publicada de nou. A la revista *El Museo de Familias* de Barcelona el mes de gener de 1840, també sense citar la seva procedència, a l'igual que les sis planxes del llibre.¹¹ És molt probable que la iniciativa novament partís de Monlau, que a més tenia molt bones relacions amb la revista il·lustrada barcelonina. Des de la lògica de l'interès editorial, no sembla tenir sentit publicar al novembre un llibre i permetre la còpia de la part més substancial en una revista amb una gran difusió com era aquesta que es venia gairebé tot l'Estat. Això prova encara més que l'interès del Dr. Mata en la divulgació no estava en directa relació amb el benefici econòmic, sinó en donar a conèixer un nou progrés propi d'un país adelantat pel qual sentia una enorme admiració.

Aquest primer contacte del Dr. Pere Mata amb la invenció de la fotografia posa de manifest com l'estudi d'aquesta tecnologia en la societat del segle XIX ha de ser abordada des d'una perspectiva complexa. Les possibilitats que la presència d'aquesta tècnica possibilita no s'exhaureixen a la creació artística. De fet, per als científics i intel·lectuals espanyols decimonònics, la fotografia va ser un símbol de modernitat i progrés del qual se sentien molt orgullosos. Pere Mata va tenir la virtut de ser un dels primers que interpretà la nova invenció en aquesta direcció, en el naixement d'una nova forma de veure la realitat a través de les imatges.

BERNARDO RIEGO
Universitat de Cantabria

Notes

- ¹ Aquest article forma part d'un treball d'investigació realitzat entre 1991 i 1993 que va ser finançat per la Universitat de Cantabria. En aquest article es van estudiar les diverses motivacions que impulsaren l'interès per la invenció de la fotografia per part de les èlits científiques espanyoles. Aspectes parcials d'aquest article ja han estat publicats per Bernardo Riego *L'Espagne face au Défi Technologique et Culturel de la Photographie, 1836-1840. Photoreschercher*, n° 3, desembre de 1991, pp. 33-40. Sobre els avenços tècnics promoguts pel científic catalans vegeu Bernardo Riego *The Daguerreotype as a Photometer: Spanish Technical Innovations in Photography's Beginnings. The Daguerreian Annual 1993*, pp. 110-115.
- ² Es tracta d'un llibre *Historia y descripción de los procederes del daguerreotipo y diorama* (facsimil de la traducció de Pere Mata publicada a Barcelona el novembre de 1839). Palma de Mallorca: Ed. Miquel Font, 1992.
- ³ Jordi Maluquer de Motes, *El socialismo en España, 1833-1868*. Barcelona: Ed. Crítica, 1977.
- ⁴ Vegeu com a exemple les reflexions que fa el botànic francès Pierre Jean-François Turpin respecte al que va significar la nova invenció: Bernardo Riego *La nueva memoria: la fotografía frente a la descripción dibujada o la paradoja de Turpin. Papel Alpha*, n° 2, Ed. Universidad de Salamanca, 1996, pp. 135-153.
- ⁵ *El Constitucional*, n° 708, Barcelona, 18-III-1840. Anunci de la pàgina 4. Aquest diari va publicar durant el mes d'abril alguns fragments de les seves classes sobre aquesta matèria.
- ⁶ José María López Piñero, *Las ciencias médicas en la España del siglo XIX* "Revista Ayer", n° 7, 1992, op. cit., pp. 218-219.
- ⁷ Mariano Peset i José Luis Peset "Las Universidades Españolas del siglo XIX y las ciencias" *Revista Ayer*, n° 7, 1992, op. cit., p. 28. Aquests mateixos autors han acompanyat en un treball anterior el paper de Pere Mata com a símbol d'una nova època de la ciència espanyola. Per una banda, introdueix des de França els mètodes d'investigació mèdica que havia après amb Orfila. La medicina amb Pere Mata dona importància al laboratori i a l'experimentació davant de les teories filosòfiques. Vegeu: Peset, Mariano; Peset, José Luis. *La Universidad española. Siglos XVIII y XIX. Despotismo Ilustrado y Revolución Liberal*. Madrid, Ed. Taurus, 1974, pp. 643-651.
- ⁸ Aquest esboç biogràfic del Dr. Pere Mata ha estat confeccionat també amb dades del llibre de Jordi Maluquer. *El socialisme...* citat anteriorment, i del treball d'Antonio Elias de Molins. *Diccionario de escritores y artistas catalanes del siglo XIX* Barcelona, 1895. Voz: Pedro Mata (Biblioteca de l'Acadèmia de Ciències de Barcelona).
- ⁹ Expedients i documents de l'Acadèmia de Ciències i Artes de Barcelona. "Informes y Dictámenes de la Sección de Ciencias Físico Matemáticas", 14 de Abril 1841, caixa 32.
- ¹⁰ A *El Constitucional*, Barcelona, 11 de novembre de 1839, n° 142, p. 2. Al final de la informació sobre la experiència es llegeix està en premsa la traducció de la *Historia y Descripción* de los procederes de M. Daguerre escritas por el mismo... El 27 de novembre s'anuncia el llibre de forma molt discreta al *Diari de Barcelona*.
- ¹¹ Ciencias.-Bellas Artes. *El daguerrotipo* "Museo de Familias", Barcelona, gener de 1840, pp. 14-27.